

Nils Dacke

Död:1543

[Lantbrukare](#), [Upprorsledare](#)

Band 09 (1931), sida 519

Biografi

D: s framträdande får sin förklaring dels i Gustav Vasas ekonomiska politik, i någon mån även hans kyrkliga, dels i Smålands ställning som gränsprovins. Landskapets läge, naturliga förbindelser och produktionsförhållanden gjorde det till uppland åt kusthamnar, vilka i flera fall lågo inom danskt statsområde. Unionsregenterna hade under 1400-talet dragit konsekvenserna härav, i det de öppnade den dansk-svenska landgränsen i avsikt att ekonomiskt erövra Sydsmåland åt Danmark. Nya vägar tillkommo, t. ex. Ronneby—Växjö och (Åhus—) Loshult—Växjö. Utvecklingen avspeglar sig särskilt i Ronneby stads snabba uppblomstring under 1400-talet. Det svenska statsintresset och de svenska kusthamnarna blevo härigenom lidande, men för bondemenigheterna längs gränsen har förändringen oftast varit till fördel. Särskilt var detta fallet med Varend. Under senare medeltiden pågick en omfattande kolonisation inom Varends yttre obygd i söder och öster. Något ordentligt jordbruk var det ännu icke tal om. Svedjebruket gav visserligen i regel brödsäd till husbehov. Men det viktiga var, att de rika betena på övergivna svedjeland och i röjda lövängar nu togos i bruk för en boskapskötsel av storartad omfattning. Det var just dennas avkastning, som danskarna så begärligt köpte: dragare, slaktboskap, hudar, talg, smör och ost. Jämsides med den ekonomiska utvecklingen tillväxte folkmängden starkt, proportionsvis hastigare än i något annat svenskt stift. Men denna ökning föll just på skogsbygderna, och så uppstod en under Dackeupproret klart påvisbar motsättning mellan den oroliga nybyggarbefolkningen av boskapsuppfödare på skogarna och den lugnare, i egentlig mening jordbrukande bondestammen i den centrala järnåldersbygden. Det är den förstnämnda folkgruppen, som skaffat denna tids smålänningar deras onda rykte. Böteslängderna från 1500-talets mitt ge en skrämmande bild av rättstillståndet, och ännu i det tidiga 1600-talets domböcker framträda skogsborna vid gränsen som ett folk av ren vikingatidskaraktär. Den offentliga myndighetens förfall förvärrade det onda; exempel finnas, att häradssting ej hållits på två år.

Under statsmaktens upplösning på Sturetiden utvecklade sig Varend alltmer till en halvt självständig bonderepublik med landstinget som ledande organ. Man vände sig att trotsa regeringen i Stockholm, i krigstid sökte man hålla egen kurs (upprepade bondefreder), och huvudmålet för all politik, i krig och fred, blev att värna, om den fria handel med Danmark, dvs. främst Ronneby, som var förutsättningen för Varends ekonomiska blomstring. Den svenska hamnstad, som närmast förlorade härpå, var Kalmar, vilket nu var inne i en period av tydlig nedgång. Men denna berodde ej blott på förlusten av Varend som uppland. Den småländska skärgårdsbefolkningen (liksom ölänningarna) bedrev sedan gammalt egen

seglation och frånrev därmed Kalmar en stor del av dess återstående uppland. Södra och östra Småland hade sålunda genomfört en självständig handelspolitisk orientering mot Danmark.

Först under Gustav Vasa ingrep regeringen, pådriven av livliga klagomål från Kalmar, i dessa förhållanden. Konungen fann snart, att kronans intresse bjöd honom att söka vrida de självrådiga landsdelarnas kommersiella front rätt igen. Efter att förut ha nöjt sig med förmaningar åt båda hållen tog han 1532 på allvar itu med saken och utfärdade flera vittgående bestämmelser om handeln. Utförseln av oxar, hästar och livsmedel förbjöds vid livsstraff, maximipriser åsattes, landsköp avlystes, de små skärgårdsbamnarnas fria seglation skulle upphöra och ölänningarnas inskränkas. Fogdarna skulle strängt övervaka påbudens efterlevnad. Effekten blev likväl ej den beräknade, t. o. m. under grevefejden fingo de danska städerna öppet tillförsel från Småland. I den mån de ekonomiska mandatet verkligen kunnat genomföras, skulle de helt enkelt betytt ruin för de småländska skogs- och skärgårdsborna. De hotade att rycka undan själva grunden för det välstånd, som byggts upp under hundrafemtio års gynnsamma ekonomiska konjunkturer. Som gränslandskap fick dessutom Småland bära särskilt tunga bördor i grevefejden. En i okt. 1535 utskrivna kostgård för den i danska farvatten övervintrande flottans behov väckte harm, och före årets slut förspordes upproriska rörelser i Varend och Kalmar län. Framför allt riktade sig givetvis hatet mot den kungliga politikens redskap, fogdarna.

I denna situation framträder D. första gången. Fram på höstsidan 1536 ha han och hans stallbroder vid denna tid Jon Andersson, bragt om livet konungens ridfogde i Södra Möre Inge Arvidsson, som gjort sig känd för stränghet. Efter fullbordat dåd synas de ha flytt till Blekinge, där Jon Andersson »och hans sällskap» uppehöllo sig följande år. Vid den i början av 1537 hållna konungsräfsten ha de antagligen stuckit sig undan men torde likväl ha blivit dömda. I varje fall voro D. och Jon Andersson nu fredlösa. Med en skara folk hade de tillflykt på de stora gränsskogarna, gjorde framstötter upp i Småland med överfall på fogdar och deras tjänare och sökte i mars 1538 sätta i gång ett uppror i Varend. De synas t. o. m. ha gjort försök att komma i förbindelse med konungens många fiender i Tyskland, i det att Jon Andersson farit över till Lybeck och sammanträffat med Berend von Melen. Emellertid beslöt sig de fredlösa ätt söka försoning och tillskrevs i aug. 1538 i denna avsikt befallningsmannen på Kalmar slott Ernst Jonsson. Mot utfästelse av en större summa i silver, penningar och oxar samt förpliktelse om undersåtlig trohet erhöles de nåd. Enligt saköreslängden för Möre 1539 erlade »Nils Dacke i Lindö» och Jon Andersson vardera 200 mark danska för mordet på Inge Arvidsson. Att D. vid detta tillfälle eller tidigare suttit fängslad i Kalmar, som konung Gustav 1542 uppger, kan icke ur andra källor påvisas.

D. har efter förlikningen slagit sig ned i den trakt, där hans släkt företrädesvis synes ha varit bosatt, först på Lindö utjord i dv. Torsås socken, något senare på kronotorpet Fläka i samma socken, ett kort förut upptaget bygge, där han stannade som kronobonde i tre år. Stället är identiskt med nv. gården Flaken i Rödeby socken

men räknades vid denna tid som yttersta gård på svenska sidan. Trots traktens ödslighet låg Fläka egentligen ej avsides. Tätt förbi gick längs Lyckebyån en viktig, av små medeltidsborgar och vapenfynd markerad vinterväg från kusten upp i det inre Smålands skogsbygder, säkert en av skogsborna använd handelsväg, fördelaktig ur deras synpunkt, då myndigheternas kontroll här nere ej kunde bli den noggrannaste. **Även på Fläka har D. röjt sitt stridbara och oroliga sinnelag. Han kom i tvist med sin granne på danska sidan, Sven i Lädja, om ett ålfiske i Lädjasjön;** halva delen hörde enligt svensk uppfattning till Fläka, men när D. kom till platsen, brukades det helt av de danska bönderna. D. försummade ej att hävda sin rätt. Tvisten skärptes, när Sven ville göra gällande, att hela Fläka hörde under Lädja, fick en dansk synenämnd att fälla utslag i denna riktning och anförde klagomål i Kalmar över D: s innehav av Fläka. **Slutet blev emellertid, att Sven år 1542 köpte ut D. från såväl fiskevattnet som torpet, vilket därmed definitivt övergick till Danmark. Enligt en uppgift har D: s harm nu riktat sig mot häradsfogden Nils Larsson, som statt honom till gården.** Det misslyckade försöket att inordna sig i det borgerliga samhället hade åter väckt upprorsinstinkterna hos D. **På våren 1542 sökte han på nytt skogen, samlade en skara fredlösa kring sig och började förhandla med den missnöjda allmogen i Möre och Konga härads gränsocknar. Den nya rörelsens första utslag blev en rad fogdemord; största uppseendet väckte det av D. själv ledda överfallet på Nils Larssons gård i Voxtorp, varvid såväl denne som häradsfogden Arvid Västgöte miste livet. Härmed kan Dackefejden sägas ha börjat (juni 1542).** Stigmannahövdingen hade blivit upprorsledare.

Saxat ur Barometern 2006 (Dagstidning i syd östra Småland)

Rebellen Dackes minne lever i hembygden

Bonus 2006-05-11 | Uppdaterad 2007-10-05

"Di säger att Nils Dacke bodde där inne".

Yttrandet fälldes i sänkt, nästan ohörbar, ton, icke utan en viss förlägenhet, nedärvd under århundraden av Dackeförakt. Det var som om han i all tysthet skulle ha antytt att där inne fanns något som inte tålde dagens ljus och dagens öga".

Dackekännaren Harald Svensson, som avled 1989, var den siste innehavaren i en lång släktkedja av gedigna bönder som bodde på gården i Södra Lindön.

Citatet hämtat ur ett reportage under rubriken I Dackefejdens vagga i den för länge sedan nedlagda tidningen Social-Demokraten daterad den 2 mars 1930. Skrivaren var ingen mindre än den legendariske klasskämpen, socialdemokratiska riksdagsmannen och författaren Fabian Månsson från Hasslö i Blekinge, född 1872 och död 1938.

Planerade bok

Under tre somrar, 1928 1930 och 1931, besökte Fabian Månsson den gamla Dackeby Södra Lindön i Vissefjärda socken på gränsen mot Gullabo.

Avsikten var att i upprorsledarens egna hemtrakter samla material till den bok om Dackefejden som han planerade att skriva. Resultatet blev fram på 1930-talet en gedigen utgåva

i tre volymer som han gav titeln Gustav Vasa och Nils Dacke.

Det var under 1530-talet som **Nils Dacke bodde i Södra Lindön och där han också för första gången framträder i historiens ljus. Det skedde när den hetlevrade bonden 1636, tillsammans med vännen Jon Andersson, hemma på gårdsplanen sköt ihjäl Gustav Vasas ridfogde, "den råe och illa omtyckte" Inge Arvidsson.**

Dacke dömd till döden

För brottet blev Dacke dömd till döden, efter en tid i skogen lyckades han genom förlikning köpa sig fri mot en bötessumma av 200 danska mark, motsvarande 20 oxars värde.

Det hårda vitet knäckte dock bondens ekonomi. Han tvingades lämna gård och grund i Södra Lindön för att tillsammans med brodern Peter slå sig ned på **arrendetorpet Flaken vid Lyckebyån, nära den gamla riksgränsen mot Danmark.**

Nästa motgång var när Dacke förlorade en process om rätten till ålfisket i Lyckebyån mot grannen Sven i Ledja - ålfisket var en betydelsefull inkomst för torparen på den tiden. Bland bönderna i de småländska skogarna jäste samtidigt missnöjet mot Gustav Vasa och kungens alla påbud vilket ledde till att Nils Dacke vid midsommartiden 1542, "när busken blivit grön" ställde sig i spetsen för den folkresning vi kallar Dackefejden, vårt lands största folkuppror.

Jagades av knektar

Dramat slutade efter drygt ett år med att den jagade och flyende Dacke, ensam och övergiven, upphanns och dödades av kungens knektar vid Ollatorpet inte långt från Södra Lindön och Flaken.

När Fabian Månsson den 15 juli 1928 för första gången kom till Södra Lindön, knackade han på i den mellersta av de tre gårdarna i byn. Där blev han väl mottagen och bjöds på kaffe i trädgården. Det var under samtalet vid kaffebordet som en äldre man i 80-årsåldern, med tummen över axeln pekade mot granngården och knappt hörbart antydde:

"Di säger att Nils Dacke bodde där inne".

- Det var min farfar, Sven Magnus Pettersson som viskade de orden. Han var född 1848 och dog 1929, berättade Harald Svensson i Södra Lindön.

Även Harald Svensson är numera borta ur tiden, han avled 1989.

Harald var den sista länken i en lång släktkedja av trygga och gedigna bönder som under minst ett par hundra år bott och brukat den gård som en gång tillhörde Nils Dacke. Som enda barnet övertog Harald gården efter sin far, Karl Svensson.

Besök i Dackebyn

I en byrålåda förvarade Harald två mer eller mindre sönderlästa nummer av den saligen avsomnade Social-Demokraten, daterade den 2 respektive 9 mars 1930. Dessa gulnade tidningsblad innehöll två mycket välskrivna reportage under rubriken I Dackefejdens vagga där Fabian Månsson berättade om sin första visit i Dackebyn och om samtalet med den gamle bonden vid kaffebordet.

Det var som om den gamle mannen i all tysthet skulle ha antytt att där inne fanns något som inte tålde dagens ljus och lagens öga, skriver Fabian. Men på samma gång ett drag av självmedvetenhet, något som tydde på en viss personlig tillfredsställelse över att det dock här i skogsbygden fanns en människa som varit betydande i vårt land.

Farfar levde i den gamla tidens värderingar, förklarade Harald Svensson. Han var påverkad av Vasakungens Dackeförakt som genom skrämsel och rädsla omöjliggjorde varje opartisk skildring av konfliktens verkliga uppkomst och förlopp. Men innerst inne har folket i Dackeland genom tiderna varit stolta över den okuvlige bondeledaren som med sitt liv offrade för de stora idealen: frihet, rätt och tro. Men det var ingenting man öppet vågade visa eller tala högt om.

I sällskap med Per Albin

Harald Svensson var i förskoleåldern när Fabian Månsson besökte gården i Södra Lindön. Tredje gången, sommaren 1931, kom han i sällskap med Per Albin Hansson - landets blivande statsminister och store folkhemsbyggare. Den förödande julistormen hade just dragit fram över bygden och massor av träd låg omkullblåsta. På gårdsplanen framför Haralds föräldrahem låg tre stora lönnar omkullvärkta. Harald kom tydligt ihåg hur Fabian och Per Albin stod på gårdsplanen och beklagade förödelserna.

Självstudier

Haralds stora intresse i livet var förutom skogs- och naturvård också historieforskning. Genom ingående självstudier skaffade han sig betydande kunskaper om Nils Dacke och den

tid han levde i. Med stor inlevelse och sakkunskap berättade han för besökare om den anrika släktgårdens historia och om Dackefejdens uppkomst och förlopp.

När Harald Svensson vid 64 års ålder den 7 februari 1989 gick ur tiden försvann den sista länken i en lång släktkedja av trygga och gedigna bönder med rötter i vårt gamla bondesamhälle. Eftersom han saknade personliga arvingar och något testamente inte kunde påträffas tillföll egendomen Allmänna arvsfonden.

Gården såldes

Dackegården bjöds ut till försäljning och blev i fortsättningen också levande och bebodd. Den nuvarande ägaren är Bo Eriksson från Gullabo, som med maka och son bor på Dackes hemman i Södra Lindön.

En märklig omständighet är att den nye gårdsherren på sin fars håll är befryndad med Nils Dacke. Även om allt inte till fullo är bevisat så pekar en släktutredning åt det hållet.

Men för Bosse Eriksson är ett eventuellt släktskap med den riksbekante bondeledaren ganska betydelselöst: han varken yvs eller skäms över tanken att han möjligen kan ha några droppar Dackeblood i sina ådror.

Ökad popularitet

Numera har omdömet om den tidigare illa sedda rebellen från Södra Lindön och Flaken svängt till Dackes fördel, ja, bilden av upprorsledaren är numera rent av positiv hans i födelsebygd,

i Vissefjärda, Gullabo och Torsås socknar.

Dacke hyllas och hedras öppet med olika former av hedersbetygelser och hans namn används i positivt syfte i reklam och marknadsföring. Vi dricker Dackeöl, springer Dackeloppet, åker buss med Dacke Trafik och läser den årligen utkommande Vissefjärdaboken I Dackebygd.

Från tidigare varit ett föraktat skammens namn nämns nu Dacke hedersamt och med aktning. Harald Svensson hedrade på sitt sätt med ett bestående monument minnet av den bondeledare som en gång bodde på hans gård. Drygt tre år före sin bortgång, i augusti 1985, avtäckte han på husåkern, platsen för de ursprungliga gårdshusen, den minnessten över bondehövdingen som han själv bekostat. Klart och tydligt utvisar stenen med sin inskription att här bodde Nils Dacke, ledaren för vårt lands största bondeuppror.

Ingen ska lägre behöva hymna och viska: "Di säger att Nils Dacke bodde där inne".

Stenen har följande text:

Här på kronogården S. Lindön bodde Nils Dacke tills han sköt den råe och illa tålde fogden Inge Andersson våren 1536.

De förfäder som bott på gården har fört den muntliga traditionen vidare.

Stenen restes 1985 av Harald Svensson.